Anton Ježić

OMLADINA NOVOG VINODOLSKOG

Od srpnja 1941. godine u Novom boravi Josip Đerđa, delegat CK KPH. On ubrzo formira prvu partijsku organizaciju u Novom, a od naprednih ljudi i simpatizera KPJ. Ćelija je brojala četiri člana: Ivica Radetić Ferdo — sekretar, Franko Krišković Vranješa, Ivan Šebalja i Marija Vuković Dunja (koja je radila u »Voćnom i loznom rasadniku« u Novom). Ona je bila povezana s drugaricama: Marijom Kinkela, upraviteljicom rasadnika i Danicom Telišman-Dorčić, upraviteljicom škole za domaćice u Novom, tako da su svi objekti rasadnika i škole bili postali siguran centar ilegalnog rada, a kasnije i ilegalne štamparije u Novom.

Josip Đerđa u ljetu 1941. godine pokreće izdavanje prvog partizanskog lista GLAS NARODA NA HRVATSKOM PRIMORJU. Prvi je broj štampan u Crikvenici, gdje se nalazila tehnika Okružnog komiteta KPH za Hrvatsko primorje. Da štamparija ne padne u ruke neprijatelju u listopadu 1941. tehnika se seli u »Voćni i lozni rasadnik« u Novom, Još je bilo odštampano nekoliko brojeva lista, koji je uspješno raspačavan po Novom među simpatizerima NOR-a u Novom i u susjednim mjestima Hrvatskog primorja.

Pored bunkera oko grada, Talijani su postavili jake straže oko zgrada gdje su bili smješteni vojnici i oficiri. Na zgradama koje su pretvorili u kasarne: bivša zgrada Osnovne škole na Placi, sadašnji Dom »Anka Pađen«, hoteli »San Marino«, »Lišanj« i u drugim vilama i kućama, Talijani su zazidali prozore ciglama, a na mnogima od njih napravili i puškarnice.

U tako zabunkeriranom i bodljikavom žicom opletenom starodrevnom slobodarskom gradiću Novom Vinodolskom jačao je ilegalni NOP. Došla je Nova 1942. godina! Zima je bila dosta oštra, pa je svaka pomisao na partizanske borce izazivala prema njima osjećaje velikih simpatija naroda, a mržnju prema neprijatelju-okupatoru i domaćim izdajicama. Gradom je prostrujila vijest da su ustaše strijeljali u Zagrebu 5. siječnja 1942. godine Novljanina Iliju Dorčića, koji je bio prva žrtva ustaške strahovlade iz Novoga.

Već u jesen 1941. godine počele su značajnije akcije NOP-a u mjestu. Sakupljala se odjeća i lijekovi za partizane. Prva izvanjska manifestacija postojanja i djelovanja partijske organizacije i uključivanje omladine u rad, bila je 7. studenog 1941. godine povodom proslave godišnjice oktobarske revolucije. Uoči 7. studenog 1941. po kućama i na električnim stupovima u Novom bile su nalijepljene parole što ih je Marija Vuković Dunja bila donijela iz Zagreba.

U bacanju letaka i pisanju parola sudjelovali su članovi Partije i ostali simpatizeri NOP-a. Ignac Žvanović Nodilo je rukovodio akcijom omladinaca koji su bacali letke po Novom.

Sekretar partijske organizacije u Novom Ivica Radetić Ferdo dobio je pomoćnika u širenju ideja i organiziranju akcija NOP-a u Novom u omladinskoj organizaciji i SKOJ-u.

Pokojni Ignac Žvanović rođen je 24. kolovoza 1923. godine u Novom, u obitelji novljanskog mesara Eduarda i majke Filipine Žvanović. Bio je jedinac, pa su se roditelji tim više trudili da im sin završi više škole. Bio je veoma bistar i dobar učenik. Polazio je IV. razred Srednje tehničke škole u Zagrebu, građevinskog smjera. U Zagrebu je kao napredni omladinac dolazio u kontakt s naprednim studentskim pokretom. Postao je član SKOJ-a. Za božićne i novogodišnje praznike 1941/42. godine, kada je došao kući nije se više vratio u Zagreb, budući da mu je prijetila opasnost od hapšenja od strane ustaških vlasti. U Novom pod talijanskom okupacijom nekako je izmicao oku ustaša, pa se malo slobodnije kretao, odnosno Talijanima je njegov boravak u Novom bio prikazan i objašnjen kao predah od studiranja i povremenog polaganja ispita u Zagrebu. Naco je uistinu znao uspješno studirati i organizirati akcije omladinske organizacije i SKOJ-a u svojem rodnom mjestu.

Ignac Žvanović organizirao je skojevske ćelije tokom 1942. godine. Obuhvatio je već poznate aktivistkinje Milicu Mažuranić sada udatu Ivica, Anicu Dobrić udatu Šilipetar i Venceslavu Peričić sada udatu Zoričić. Postepeno je širio krug obuhvaćene omladine.

Omladinci, također učenici Srednje tehničke škole u Zagrebu i drugih škola u Zagrebu, nisu se poslije Nove godine 1942. vratili u Zagreb. Ostali su kod kuće i surađivali s Nacom, radeći na širenju omladinskog pokreta u Novom. To su bili omladinci: Mate Sokolić Kozarić, Vinko Sokolić Pavlić, Joso Sokolić Švabo, Davorin Krišković Vranješa i Dušan Krišković Vranješa (Leprinac), čiji su roditelji već od 1941. godine bili organizirani, tj. njegov otac bio je član prve partijske ćelije u Novom. Naco također uspostavlja suradnju s Antonom Petrinovićem Juretom, koji je išao u gimnaziju u Senju i tako postao čvrsta veza u omladinskom pokretu na relaciji Novi—Senj. Krug obuhvaćene omladine se sve više širio, pa su tako u pojedine grupe bili uključeni i Tomo Sokolić Kaštaldo, Anton Ježić Jona, Anton Zoričić Šćoko, Mate Šubert i njegov brat Branko Šubert, Branko Radetić Šaverija i drugi.

Ilegalni sastanci SKOJ-a održavali su se po kućama pojedinih već tada provjerenih omladinki i omladinaca u mjestu.

Naco je imao vezu s mjesnom partijskom organizacijom, tako da je mogao omladini svoga mjesta prenositi nove zadatke. Tako je bio slučaj i za jednu veliku i značajnu akciju Partije u Novom, a to je bilo bacanje letaka i pisanje parola po gradu za Prvi maj 1942. godine. Pored velike grupe starijih aktivista koji su bacali letke, Naco je organizirao veliki broj prije spomenute i nanovo obuhvaćene omladine, tako da su i oni uoči Prvog maja 1942. godine pisali parole i bacali letke po gradu. Akcija je doista uspjela! Talijanski okupator bjesni. Ne može se snaći. Grad je pun letaka, čak su i u crkvi bili bačeni leci. Nešto ipak moraju učiniti! Talijanska patrola ispred crkve hapsi omladince, braću Ivana i Dragu Žanića, Dragu Tomičića Miladinova, Ivana Maričića Hrgešu i Davorina Ježića. Od uhapšenih trojicu su bili pustili nakon kraćeg saslušavanja, dok su Ivana Žanića i Dragu Tomičića zadržali u zatvoru i uputili ih u koncentracione logore u Italiji. Žanić se

1945. godine živ vratio iz njemačkog logora Dachau, dok je Tomičić nestao zauvijek ubijen negdje u nekom njemačkom logoru.

U akcijama koje su organizirali članovi sada već proširene ćelije KPH u Novom sudjelovalo je više grupa, pa i pojedinačno omladinaca, kao su to bili Ivan Maričić Hrgeša, Ivan Anić Šilić, Ivan Mirković i drugi. Ivica Šebalja i njegov brat Dušan Šebalja radili su na ilegalnoj vezi prebacivanja robe, lijekova i oružja zapregnim kolima Marije Sokolić Pećarice, koja je bila stari aktivist i radila na vezi prebacivanja robe na razne načine, a to je bilo: sakriti neki materijal na sebi, tj. odjeći tako da Talijani ne primijete na straži, odnosno na bloku, kada se ide u polje. Drugi način prebacivanja robe bio je posredstvom zapregnih kola, gdje je bilo izrađeno duplo dno. Isto tako održavao se i način prebacivanja robe preko žice na određenom mjestu, s time da su s druge strane žice čekali i robu prihvaćali partizani.

Na ovaj način roba se prebacivala u paketićima preko žice i to noću. Na takvom jednom punktu, na predjelu zvanom Bahalin, radile su stare aktivistkinje Paulina Jeraj i Marija Sokolić Pećarica. Njima su pomagali aktivisti Drago Sokolić i njegov brat Dušan Sokolić. Spomenuti su stanovali u Šćedinama, a njihove kuće i vrtovi bili su okrenuti prema Bahalinu, kuda je prolazila bodljivaka žica. Roba bi se sakrila na određenom mjestu donosila pored žice, da bi se potom prebacivala preko nje. S druge strane nalazili su se partizani, koji su čekali da preuzmu robu. Partizani bi onda dali prethodno ugovoreni znak da su robu preuzeli. Nije se smjelo dogoditi da paketi ostanu nepokupljeni. Za prebacivanje robe na ovaj način bilo je, naravno, potrebno prethodno utanačiti sastanak i dogovor na Krminu.

Još jedan značajan punkt za prebacivanje robe putem zapregnih kola održavao je Josip Toljan Sekula. On se inače bavio kirijašenjem, te je svojim kolima često odlazio u novljansko polje. U kolima je sakrivao razni materijal za partizane i prilikom vraćanja kući prenosio partizansku štampu u Novi. Njega je uključio u NOP, odnosno u organizirani rad za NOP njegov brat Andrija Toljan Sekula Dugi, koji je već početkom 1942. godine bio organizator NOP-a u Novom zajedno s Ivicom Radetićem Ferdom.

Na spomenutim punktovima roba se prebacivala preko žice, a i na razne načine preko izlaznih blokova, tobože radi odlaska na obrađivanje zemlje u novljanskom polju. Talijani su znali sumnjičavo gledati na pojedince, muškarce, no ipak nisu pretresali žene. Da su zacijelo to učinili, sigurno bi više puta otkrili pojedince koji su prebacivali lijekove partizanima. Poznati aktivist NOP-a u Novom bio je doktor medicine Andrija Šerman. On je mnogim ljudima koji su bili u šumi, tj. u partizanima, kada bi mu Andrija Toljan i drugi aktivisti objasnili o čemu se radi, izdao odgovarajući lijek, naravno na ime nekog građanina koji je živio u Novom. Taj lijek je onda trebalo na odgovarajući način prebaciti u šumu. Na takvim delikatnim zadacima pored starijih žena aktivista radile su i omladinke-skojevke: Milica, Anica, Vena i druge. To nije bilo niti lako niti jednostavno! U određeno vrijeme trebalo je biti na Krminu, Ivanju i drugdje u novljanskom polju, gdje su dolazili partizani na vezu. Sve je moralo funkcionirati besprijekorno. Ono što se dogovorilo moralo se izvršavati po cijenu života.

Rezultat ilegalnog rada u mjestu i jačanje omladinske organizacije SMG i SKOJ-a bio je i odlazak prvih omladinaca u šumu tj. u partizane. Da bi se zaštitile obitelji i roditelji ljudi i omladinaca koji su odlazili na razne načine

u šumu, tj. u partizane oni bi digli propusnice za rad u novljanskom polju, tvrdeći da su naišli partizani i »otpeljali« ih u šumu. Drugi su se tobože odazvali na vojni poziv za domobranstvo, no putem ilegalne veze prešli bi u partizane posredno preko Zagreba ili preko nekog drugog mjesta. Dakle, partizanska ilegalna organizacija funkcionirala je djelotvorno i snalažljivo u svim, pa i u najopasnijim situacijama. Tako su među prvim omladincima iz Novog otišli u partizane u lipnju 1942. godine dva omladinca s kosama na ramenima: Ivan Maričić Hrgeša i Ivan Anić Šilić. Njihovi bližnji koji su bili s njima u novljanskom polju obavijestili su Talijane da su došli partizani i odveli ih u šumu. Na isti način je u supnju 1942. godine otišao i Ivan Mirković, a zatim je nastavljen dobrovoljni odlazak novljanskih omladinaca u partizane.

OMLADINCI IZ NOVOG VINODOLSKOG ROĐENI 1917—1927, KOJI SU NA BILO KOJI NAČIN DOBROVOLJNO PREKO PARTIZANSKE VEZE OTIŠLI U NOV I POJ, I TO PO GODINAMA:

1942. PROLJEĆE — LJETO — JESEN	Odlazak u partizane: dan mjesec i godina
1. Mažuranić (Bogoslava) Boško Pušić u Slavoniji	25. 1. 1942.
2. Krišković (Mate) Milan Šimela u Slavoniji	23. 2. 1942.
3. Maričić (Ignaca) Ivan Hrgeša	16. 6. 1942.
4. Anić (Milana) Ivan Šilić	16. 6. 1942.
5. Mirković (Stjepana) Ivan	1. 8. 1942.
6. Krišković (Franka) Dušan Vranješa	17. 7. 1942.
7. Zoričić (Stjepana) Anton Šćoko	17. 7. 1942.
8. Dobrić (Ivana) Drago Lukinić	1. 9. 1942.
9. Peričić (Nikole) Ivan Kranjčić	7. 9. 1942.
10. Sokolić (Josipa) Franko Filko	10. 1942.
11. Kargačin (Marijana) Anton Belić	10. 1942.
12. Mrzljak (Bogoslava) Nikola	10. 1942.
13. Žvanović (Josipa) Vladimir	14. 11. 1942.
14. Kabalin (Andrije) Andrija Šebe	25. 11. 1942.
15. Krišković (Mihovila) Veljko u Slavoniji	jesen 1942.
16. Krišković (Mihovila) Franko u Slavoniji	jesen 1942.
17. Sokolić (Vicka) Franko Kozarić	12. 1942.
18. Radetić (Dušana) Ivan Lulić	12. 1942.
19. Zoričić (Gašpara) Ivan Cilin	12. 1942.
20. Sokolić (Josipa) Mate Kozarić	12. 1942.
21. Sokolić (Radoslava) Vinko Pavlić	12. 1942.
22. Sokolić (Franka) Josip Švabo	12. 1942.
23. Krišković (Petra) Davorin Vranješa	12. 1942.
24. Krišković (Petra) Radovan Šimela	12. 1942.

Radovan Šimela (Petra) Krišković rođen je 30. listopada 1921. godine u Novom. Član SKOJ-a od 1936. godine u Srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu. Član KPJ od 1941. godine. Član IV. rajonskog komiteta KPH u Zagrebu. Raspoređen je za omladinskog rukovodioca u Kotarskom komitetu KPH Zlatar Bistrica. Poginuo na zadatku 22. travnja 1943. godine kod Marije Bistrice — Bistrički Hum. Na mjestu pogibije Mjesna zajednica Marija Bistrica je 1983. godine podigla spomen-ploču popraćenu stihovima pjesnika Jure Kaštelana.

»Ako ti suze
pomute vid,
i rane potamne lice
ne traži majko
groba moga:
slobodna zemlja
živi je lik
mrtvoga sina tvoga.«

Povodom podizanja spomen-ploče Mjesna zajednica Novi Vinodolski i Marija Bistrica potpisali su POVELJU O BRATIMLJENJU.

Nakon ovog popisa omladinaca iz Novog koji su dobrovoljno, ali ilegalno na bilo koji način otišli tokom 1942. godine u partizane, potrebno je opisati jednu masovniju akciju partizana u novljanskom polju kada su u ljetu 17. srpnja 1942. godine oni odveli u šumu više muškaraca, koji su radili na kopanju kanala u organizaciji tadašnje općine Novi. Među tim ljudima nisu svi bili sporazumni da se ide u partizane, tako da su kasnije neki od njih dezertirali. Akcija je tekla tako što je u polje došlo nekoliko partizana. Oni su se vrlo oprezno približili ljudima i ženama koji su radili, vodeći računa o tome da ih iz bilo kog pravca ne bi primijetili talijanski vojnici. Partizani su zahtijevali od cijele grupe radnika da se svi (muški i ženske) bez panike povuku u pravcu crkvice sv. Kuzme, to jest u pravcu područja Ivanj koje je pošumljeno, budući da se zbog toga neće moći zamijetiti kretanje ljudi. Svi prisutni, mnogi među njima i prestrašeni, izvršili su vrlo disciplinirano dobiveno naređenje. Kad su se našli u okrilju hrastove šume, partizani su odvojili muškarce od ž»ena i saopćili im da su u ime NOV mobilizirani u NOV i da moraju izvršiti svoju građansku dužnost, tj. ostati u partizanima. Muškarci su uz pratnju prisutnih partizana krenuli poznatim stazama preko planinskog prevoja u nisku šumu, zatim na područje šume Lukova i potom su kasnije raspoređeni u partizanske prihvatne logore. Žene koje su ostale u novljanskom polju neko vrijeme su bile zadržane dok su muškarci zašli dublje u šumu, i onda puštene kući, tj. rečeno im je da mogu pričati slobodno i otvoreno talijanskim vojnicima na straži na bloku sve ono što im se stvarno dogodilo, odnosno kako su partizani sve muškarce odveli u šumu. Istina nije prošlo mnogo dana, kada je većina ovih ljudi i omladinaca, koji su na ovaj način odvedeni u partizane, nalazili razne prilike da pobjegnu kući, tj. u Novi i predaju se Talijanima. Jedino su ostala dva omladinca, i to: Anton Zoričić Šćoko i Dušan Krišković Vranješa, koji su prethodno bili organizirani, odnosno dobrovoljno otišli u partizane. Ovim svojim postupkom, tj. bijegom oni su htjeli zaštiti svoje obitelji od pretpostavljenog talijanskog progona. Anton Zoričić je čitavog rata ostao u partizanima, dok je Dušan Krišković poginuo kao omladinski-skojevski rukovodilac, član štaba II. brigade 13. primorsko-goranske divizije NOV u borbama u jesen 10. prosinca 1943. godine.

Činjenica da je nekoliko njih dezertiralo iz partizana nije pokolebalo ostale u ilegalnom radu u mjestu. Bjegunci su bili prezirani od ostalog naroda. Mnogi su naravno za svoj postupak tražili različita opravdanja. No međutim, vrijeme je svoje pokazalo, pa se i u ovom slučaju potvrdilo da partizan mora biti ideološki i politički opredijeljen čovjek, svjestan činjenice da se bori za uzvišene ciljeve NOB-a.

Ilegalni rad omladine u mjestu se sve više intenzivira odnosno sve je više novih omladinaca aktivista. Vrlo značajna akcija naroda i omladine Novog izvršena je po partijskom zadatku 10. ožujka 1942. godine. Talijanski okupator u svom bijesu zbog promašenih ofenziva, koje je već poduzimao protiv partizana, želio se osvetiti narodu Bribira. Šest stotina talijanskih vojnika upalo je u neka sela u Bribiru, s ciljem da opljačka stanovništvo Bribira. Počeli su hapsiti sve ono što se na brzinu nije moglo povući iz sela, tj. starce, žene i djecu. Sto osamdeset i šest Bribiraca dovode u Novi, gdje ih je u luci čekao brod koji će ih otpremiti u talijanske koncentracione logore. No narod je ipak sa sobom poveo krupnu i sitnu stoku. Novljanska organizacija KPH uspijeva diskretno, raznim kanalima i preporukama uvjeriti Talijane da bi bila velika šteta da se tolika stoka likvidira. Stoga je napravljen konkretan prijedlog: narod Novog preuzet će tu stoku i voditi o njoj dalje brigu. Talijani su pristali. Napravljen je raspored i spisak onih koji će preuzeti jedno ili više grla stoke. Akciju je vodio Andrija Toljan Sekula. Narod naravno uvijek ima nadu da će ostati živ i da će se vratiti kući. Tako je i bilo! Kako su se pojedine obitelji vraćale iz logora, pogotovo poslije kapitulacije Italije u Novom, one su preuzimale stoku što je bila čuvana kod tolikih humanih Novljanki i Novljana.

Andrija Toljan Sekula, ilegalno ime Dugi, preuzeo je dužnost sekretara partijske organizacije u Novom kada su koncem 1942. Ivica Radetić Ferdo i Marija Vuković Dunja morali ilegalno prijeći na rad u šumu da ne bi bili uhapšeni od strane Talijana.

Nešto valja reći o pokušaju ustaških vlasti da okupi i organizira omladinu za svoje političke ciljeve. Odmah 1941. godine počelo se govoriti kako će se organizirati križari i ustaška mladež u Novom. No međutim, to ustašama uopće nije uspjelo. Ni jedna ni druga organizacija nisu imale podlogu niti su ostavile nikakvog traga u ideološkom opredjelpjenju mladih ljudi Novog za tako namijenjene prljave ideološke ciljeve. S ustaškom mladeži je bilo nešto više pokušaja, no to je bilo samo na papiru. Činjenica je da među muškom i ženskom omladinom Novog ta ustaška organizacija nije postigla doslovce ništa.

Novi je tada bilo relativno malo mjesto. Većina omladine još od početka 1942. godine bila je pod utjecajem omladinskog pokreta i NOP-a. To je ustvari jedan od osnovnih razloga što su SKOJ i napredna omladina Novog bojkotirali i razbili sve pokušaje da se ustaška mladež organizira u Novom. Još koncem 1942. ustaške vlasti više niti ne pokušavaju ponovo organizirati ovu svoju organizaciju, jer se objektivno nemaju na bilo koga osloniti. Vrijedno je ilustracije radi opisati veliku akciju i uspjeh SKOJ-a Novog u potpunom razbijanju ustaške mladeži u Novom, u rujnu 1942. godine.

Podvig omladinca Ivana Peričića Kranjčića što ga je izvršio u sporazumu sa skojevskom organizacijom, zaista zaslužuje da bude apostrofiran. Naime, on je još kao mlad dečko od sedamnaest godina bio pisar u tadašnjoj općini Novi. Na njega je vršen pritisak da bude rukovodilac te ustaćke mladeži u Novom. No međutim, on to odbija na sebi svojstven način učinivši hrabri podvig. Stupa u vezu s omladinkama Milicom, Venom i Anicom. S njima se dogovorio, i prije svog odlaska u partizane, o 60 kompletnih radnih uniformi koje iz ustaškog stana u Novom treba uzeti i prebaciti u šumu partizanima.

Pored talijanske straže 7. rujna 1942. prelazi preko izlaza na Pridolu, s odgovarajućom propusnicom, gdje ga u novljanskom polju čeka veza. Sobom nije mogao ništa ponijeti, tako da je sva ostala roba iz Novog došla putem ustaljene veze. Omladinke su uspjele sve uspješno organziirati. Uniforme i ostala roba iz njegove kuće su uklonjene na vrijeme i prebačene u šumu. Ivanova majka Uršula složila se s činjenicom da joj sin jedinac ode u partizane. U strahu da ne bude odvedena u zatvor zbog podviga kojeg je učinio njezin sin, ona dan kasnije ostavlja svoju kuću na povjerenje susjedima i odlazi u šumu, tj. u planinsko područje na oslobođeni teritorij, kojeg su kontrolirali partizani. Ivan je postao hrabar borac NOV i bio dva puta ranjavan. Zbog zdravstvenih razloga, 1951. godine biva demobiliziran kao kapetan JNA.

Ovaj primjer najbolje potvrđuje da su KP i SKOJ imali političku situaciju u rukama i da se u Novom ustaše doista nisu imale na bilo koga osloniti. Ono nekoliko doušnika narod se klonio. Točno se znalo kako je koja porodica politički opredijeljena. Mnogi koji su radili u općini i kotaru, radili su ilegalno za NOP.

Vrijedno je apostrofirati akciju skojevaca na ustaški stan u Novom. Doznalo se da u toj kući na Placi (sadašnja slastičarna »Ismaili«) ima još uniformi i druge robe. Ignac Žvanović Naco rukovodio je tom akcijom. Branko Radetić Šaverija, kao kovač, napravio je odgovarajući ključ. Mate Šubert Šubre, Vena Peričić, Anica Dobrić i Milica Mažuranić ulaze u kuću, napune vreće s robom i prebace ih preko zida (u »Voćni i lozni rasadnik«, na mjestu gdje se sada nalazi robna kuća »Non-stop«). Tamo pakete preuzima druga grupa, koja preko punkta, koji je bio u »Voćnom i loznom rasadniku« prebacuje stvari u šumu, tj. partizanima. Akcija je imala veliki odjek među narodom. Neprijatelj je poduzimao mjere da otkrije ove hrabre aktiviste, ali bez ikakvog uspjeha. Svi napredni Novljani i simpatizeri NOP-a radovali su se ovoj akciji. Narod je govorio: »Upravo su takve uniforme i cipele potrebne za naše borce!«

Pored pojedinačnih ilegalnih odlazaka omladinaca u partizane jedan kolektivni odlazak privlači posebnu pažnju. To je bilo krajem 1942. godine, kada skojevci Mate Sokolić Kozarić, Vinko Sokolić Pavlić, Joso Sokolić Švabo i Davorin Krišković Vranješa odlaze u partizane. Svi su oni bili učenici srednjih škola u Zagrebu. Većina njih nije redovito polazila školu u toku prvog polugodišta školske godine 1942/43. Oni su bili u Novom i kao skojevci održavali vezu s Ignacom Žvanovićem. Odlazili su na ilegalne sastanke i izvršavali određene konkretne zadatke. Donijeli su zaključak da žele ići u partizane tj. u NOV i POJ. Na sastanku na Krminu dobivaju upute i lozinku kojom će se služiti. Od ustaških vlasti dobivaju propusnicu za putovanje u Zagreb, kako bi tobož u njemu nastavili školovanje. Navečer su sjeli u autobus koji je vozio na Plase na vlak. Autobus je stao u Križišću kod gostionice. Izišli su iz autobusa da u gostionici nešto popiju. Namjerno se vani zadržavaju duže vrijeme kako bi autobus nastavio put bez njih. Ono nešto malo robe što su imali u malim koferčićima neprimjetno su uzeli sa sobom. Kad su ostali sami u gostionici saopćili su gostioničaru prethodno ugovorenu lozinku. U gostionici je bio čovjek koji ih je pod okriljem noći oprezno poveo iz Križišća u jedan obližnji zaselak. Tu ih je preuzela druga veza, odnosno kuriri, koji su ih odveli poznatim stazama u pravcu grižanske

i bribirske šume. Za dva dana našli su se ponovo na Krminu u novljanskom polju, ali sada već kao partizani koji su došli na vezu da preuzmu ostali dio svoje robe i toplog rublja, koji je iz Novog ilegalno po uhodanoj vezi prebačen na odgovarajuće mjesto. Ovaj primjer potvrđuje činjenicu kako je besprijekorno funkcionirala ilegalna veza između naroda Novog i boraca-partizana. Pred ustaškim i talijanskim vlastima roditelji ovih omladinaca imali su pokriće da su im sinovi otišli na dalje školovanje. Svi su se pravili, kako se ono kaže, kao Englezi, koji nemaju pojma o bilo čemu. Neprijatelj nešto naslućuje, provjerava sumnjive natuknice, no vrijeme brzo prolazi, nailaze novi događaji, dok se naši omladinci-skojevci već s puškom u ruci bore protiv neprijatelja.

Dolazi 1943. godina! Omladinski pokret u Novom naglo se širi. Putem partizanske štampe stiže vijest da je u studenom 1942. godine u Bihaću održan I. kongres Ujedinjene omladine Jugoslavije. Stvoren je Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije (USAOJ). SKOJ je avangarda omladinske organizacije. Najbolji omladinci primaju se u SKOJ — to omladina zna i ona se tome posebno raduje. Ignac Žvanović Nodilo i dalje stvara manje skojevske grupe, međusobno ih povezuje kada je potrebno da svi zajednički sudjeluju u određenim akcijama. Inače i nadalje se poštuje pravilo konspiracije da jedna grupa ne zna za drugu. Pravilo konspiracije postaje sve više neizbježno životno pravilo svakog omladinca u okupiranom Novom.

U proljeće 1943. godine SKOJ u Novom izvodi jednu zapaženu akciju. Od rukovodstva NOP, tj. od političkih organizacija i organa partizanske vlasti na oslobođenom teritoriju, skojevci dobivaju zadatak da za njihove potrebe nabave jedan pisaći stroj. Kako su se pisaći strojevi u to vrijeme nalazili jedino u kancelarijama, trebalo je napraviti plan da se on uzme tamo gdje se nalazi, a to su bile kancelarije neprijateljske vlasti. Zaključeno je da se pisaći stroj uzme iz kancelarije Kotarskog suda u Novom. Ignac Žvanović napravio je plan akcije kojom je neposredno rukovodio. Omladinac Drago Radetić kao mladi kovač napravio je odgovarajući ključ kojim je bilo moguće otvarati zaključana vrata. Kotarski sud se nalazio u zgradi starog Kaštela. No međutim, kako su Talijani imali stražu na kuli, bilo je potrebno rasporediti omladinke u cijeloj zgradi sve do izlaznih vrata da se izbjegne svako iznenađenje s talijanske strane. Drago Radetić je otvarao vrata dok su dvojica donijela pripremljenu vreću. Kad su došli u kancelariju ubrzo su strpali pisaći stroj u vreću. Prolaz iz zgrade je bio osiguran. U akciji su pored Drage Radetića i Ignaca Žvanovića Nace sudjelovali još: Vlado Deranja, Mica Piškulić udata Dračić, Vena Peričić udata Zoričić, Anica Dobrić udata Šilipetar, Milica Mažuranić udata Ivica, Vera Jovanović udata Sokolić i Danica Kovač udata Mudrovčić. Akcija je uspjela. Pisaći stroj je prebačen na oslobođeni teritorij. Neprijatelj je uzaludno pokušavao da otkrije počinitelje, mada su svi u mjestu znali da je to učinila organizirana omladina.

Još jedna značajnija akcija izvedena je uoči Prvog maja 1943. godine. Pored članova KP i ostalih aktivista i u ovoj akciji je sudjelovao velik broj omladinaca i skojevaca. Da bi se akcija lakše izvela, partijska organizacija je organizirala da Novi prije noći ostane bez električne struje. Taj zadatak je dobio Drago Majoli, aktivist NOP-a, inače na dužnosti upravitelja električne centrale u Novom. Leci su bili razbacani, a parole pisane ili nalijepljene

na električne stupove. Još se nešto značajnije dogodilo u toj akciji. Kako se spuštala noć, na okolnim brdima iznad Bribira, Ledenica i Krmpota pojavile su se velike vatre (kresovi). Narod je to odmah zapazio, a većina ih je i znala tko je to organizirao. U narodu se širila parola: »Ovo leto sviti gori, a k letu će gorit ovdi!« Talijani su od bijesa još više »ukrasili« ovu akciju — počeli su topovima pucati u pravcu planinskih vrhova na kojima su se razbuktavali kresovi. Time su eto prvomajski kresovi bili dobili i zvučnu topovsku pratnju.

Školske godine 1942/43. omladinska organizacija i SKOJ djelovali su i među najmlađim, tj. među učenicima tadašnje Građanske škole u Novom. U Novom je od 1925. godine radila Građanska škola, koju su za vrijeme NDH prozvali Obća niža srednja škola. U ovu školu polazili su i đaci iz Bribira. Ta škola nije bila obavezna kao danas osnovna škola. Među generacijom učenika koji su škloske godine 1942/43. polazili završni, tj. četvrti razred bio je i Stjepan Stipa Tonković. Stjepan Stipa je dolazio iz ustaničkog Bribira. Iako je tada bio relativno mlad, imao je svega 14 godina, djelovao je vrlo ozbiljno. Bio je odličan učenik i među nastavnicima je stekao velike simpatije. On je donosio u ovu novljansku školu partizansku štampu i letke. Bio je povezan sa skojevskom organizacijom u Bribiru a i u Novom. Oko sebe je okupljao svoje vršnjake iz Novog, tumačio im značaj NOB-a i ulogu koju omladina ima u NOB-i. To su bili njegovi vršnjaci i nešto mlađi: Branko Ježić, Roko Maričić, Ivan Maričić, Blaženka i Branko Dundović, Anton Smolčić i drugi.

Osnovao je i skojevsku organizaciju koju su pored njega sačinjavali: Nikola Butković Stipe iz Povila, Mate Jurčić iz Bribira i Branko Ježić iz Novog, a ostale je đake pripremao da postanu napredni omladinci. Koliko god je to sve ilegalno radio, ipak se znalo da sve što se u školi među omladinom govori o partizanima da je to djelo organizirane omladine, tj. SKOJ-a. Mnogi nastavnici bili su simpatizeri NOP-a i pomagali NOB svaki na svoj način. Učenici, njegovi vršnjaci okupljali su se oko svog druga iz Bribira i bili uvijek spremni da ga zaštite kako ne bi bio otkriven. Na nesreću talijanski okupatori su u jednoj akciji u Bribiru osumnjičili mnoge obitelji za suradnju s partizanima. Među njima bila je i obitelj Stjepana Stipe Tonkovića. U proljeće 1943. godine Stipe Tonković je uhapšen i odveden u koncentracioni logor u Kraljevicu. Dakle, nije mu bilo omogućeno da završi školsku godinu, no završio je životnu školu kao istaknuti skojevski rukovodilac našeg SKOJ-a, gdje se osobito potvrdio poslije kapitulacije fašističke Italije.

U svibnju 1944. godine bio je delegat na II. kongresu USAOJ-a u Drvaru. Na kongresu je sreo još dva omladinca, delegata na ovom kongresu. To su bili omladinci iz Novog — Mate Sokolić Kozarić i Juraj Đorđe Babić kao delegati omladine, svaki iz svoje jedinice NOV, tj. kao delegati omladine iz 13. udarne primorsko-goranske divizije.

U srpnju 1943. godine postojala je opasnost za Ignaca Žvanovića da bude uhapšen od strane talijanskih vojnih vlasti. Naco je morao ilegalno nestati, tj. prijeći na oslobođeni teritorij, odnosno u partizane. Omladinski pokret u mjestu je već bio znatno ojačao.

U toku proljeća i ljeta 1943. godine omladinska organizacija u mjestu se brojčano povećala. Ilegalno je radilo nekoliko grupa SKOJ-a i USAOJ-a. S obzirom na poodmakle godine teško je nabrojiti sva imena, ali je važno

napomenuti da je pored već spomenutih omladinaca i omladinki koji su sudjelovali u raznim akcijama broj aktivne omladine bio sve veći. Od omladinki su se isticali: Mica Ježić udata Jovanović, Anđela Amiljenović udata Maričić, Mica Anić udata Šeparović, Ružica Krišković udata Anić, Ružica Sokolić udata Sokolić, Mica Kućan i druge. Od omladinaca: Jure Mažuranić Prepela, Drago Radetić Kovač, Branko Radetić Šaverija, Milan Maričić Šćrbeta, Roko Pertinović Gašpar, Bogoslav Deranja, Nikola Kargačin Dunković, Anton Krišković Ružić, Dušan i Ivica Šebalja, Branko Šubert, Marijan Deranja, Joso Dobrić Barin, Eduard Maričić, Josip Sokolić Julijev, Radovan Sokolić Kaštaldo, Boško Piškulić Perina, Zdravko Paladin, Ivan Radetić Vantov, Ivan Zoričić Perinin, Svetozar Radetić Malinar i drugi od kojih su većina kao napredni omladinci skojevci otišli prije kapitulacije Italije u partizane prema podacima iz narednog spiska. Za svaku kuću u mjestu znalo se kako politički »diše«. Na Krminu su se održavali, tako reći, masovni sastanci naroda i partizana. U ljetu 1943. godine organizirala se akcija sakupljanja hrane za NOV. Ljeto je bilo lijepo i u polju je dobro rodilo žito i krumpir. Žene su odmah iz polja odnosile po vrećicu krumpira za partizane. Hranu su preuzimali partizani, koji su skoro svakodnevno dolazili na vezu u novljanskom polju. Politička situacija bila je vrlo povoljna za sve veći zamah NOP-a. Narod je bio informiran da je počelo kolebanje unutar vlade fašističke Italije. Komentirali su se i događaji na savezničkim frontovima, pa je nekako prevladavao osjećaj da će se taj strašni rat brzo završiti pobjedom saveznika i NOV. U omladinskoj organizaciji vrši se priprema za prebacivanje u šumu jednog većeg broja omladinaca koji su htjeli dobrovoljno poći u NOV. Pred samu kapitulaciju Italije u partizane su otišli:

Prema podacima s kojima raspolaže Mjesni odbor SUBNOR-a Novi Vinodolski (iz raznih anketa, biografiaj i kazivanja boraca) mogao se sastaviti ovakav spisak omladinaca, koji su rođeni 1917—1927. godine u Novom, koji su pod utjecajem omladinskog pokreta i SKOJ-a na razine načine preko veze ilegalno dobrovoljno otišli iz Novog i drugdje u partizane, tj. u NOV i POJ u toku zime, proljeća i ljeta odnosno prije kapitulacije fašističke Italije 9. rujna 1943. godine:

	Dan, mjesec i godina
1. Kosanović (Vencela) Pavao u okolici Dubrovnika — Konavlje	početak 1943.
2. Maričić (Franka) Miroslav Livaković	veljača 1943.
3. Krišković (Matije) Andrija Šimela	2. 3. 1943.
4. Petrinović (Ljudevita) Anton Jureta	travanj 1943.
5. Krišković (Slavka) Veljko Ružić	20. 4. 1943.
6. Radetić (Silvestra) Branko Šaverija	proljeće 1943.
7. Šubert (Franka) Mate	1. 6. 1943.
8. Žvanović (Skendera) Zdenko Šiša	6. 6. 1943.
9. Žanić (Ivana) Josip Pužić	travanj 1943.
10. Sokolić (Vicka) Josip Kozarić	19. 6. 1943.
11. Žvanović (Eduarda) Ignac — organizator omladinskog pokreta u Novom. Član SKOJ-a od 1941. Zbog opasnosti od hapšenja odlazi u partizane	srpanj 1943.
12. Krišković (Petra) Anton Vranješa	srpanj 1943.
13. Matijević (Mirka) Mladen Senje	25. 7. 1943.
14. Babić (Andrije) Juraj Đorđe	31. 7. 1943.

15.	Maričić (Tomislava) Vojko	31. 7. 1943.
16.	Mažuranić (Milutina) Ivan	31. 7. 1943.
17.	Krpan (Antona) Mate	31. 7. 1943.
18.	Zoričić (Petra) Krsto	31. 7. 1943.
19.	Mudrovčić (Vicka) Drago	srpanj 1943.
20.	Butorac (Antona) Anica	srpanj 1943.
21.	Maričić (Ignaca) Eduard Hrgeša	8. 8. 1943.
22.	Sokolić (Augustina) Rafael Kozarić	8. 8. 1943.
23.	Maričić (Roberta) Milan Ščrbeta	23. 8. 1943.
24.	Petrinović (Pavla) Roko Gašpar	23. 8. 1943.
25.	Deranja (Bogoslava) Bogoslav	23. 8. 1943.
26.	Kargačin (Franka) Nikola Dunković	23. 8. 1943.
27.	Krišković (Slavka) Anton Ružić	23. 8. 1943.
28.	Šebalja (Vencela) Dušan	23. 8. 1943.
29.	Šubert (Franje) Branko	23. 8. 1943.
30.	Deranja (Franka) Marijan	23. 8. 1943.
31.	Dobrić (Matije) Joso Barin	kolovoz 1943.
32.	Babić (Andrije) Vladimir	1. 9. 1943.
33.	Mažuranić (Nikole) Jure Prepela	8. 9. 1943.
34.	Radetić (Tome) Dragomir Kovač	8. 9. 1943.
35.	Sokolić (Julija) Josip	8. 9. 1943.

Prema podacima koji su izneseni u popisu omladinaca, koji su dobrovoljno prije kapitulacije Italije otišli u NOV i POJ- vidi se kolika je bila snaga NOP-a, tj. KPJ i SKOJ-a u Novom. Dakle, oko 62 omladinca tokom 1942. i 1943. godine bilo je politički pripremljeno da stupi u NOV u borbu protiv domaćeg i stranog neprijatelja. Isto toliko ih je pristupilo u NOV i POJ i poslije kapitulacije fašističke Italije. To je potvrdilo činjenicu da je objektivno gotovo svaka novljanska obitelj bila direktno vezana uz NOB. Ono nešto malo kolebljivaca koji su ustvari izbjegavali obaveze prema ciljevima NOB-a nisu imali nikakvog utjecaja u narodu.

KAPITULACIJA ITALIJE

Novi u svojoj povijesti doživljava jedan vrlo značajan događaj. Narod preuzima vlast u Novom putem svojih direktnih predstavnika u NOO-u. Veliki dio Hrvatskog primorja bio je tada oslobođen. Iz ilegalnosti prešlo se na legalan rad NOO-a općine i kotara Novi. U Novi su ušle jedinice NOV, tj. dijelovi 13. primorsko-goranske divizije, da preuzmu oružje i robu, koja je ostala u kasarnama talijanske vojske. Brigade 13. primorsko-goranske divizije dopunjuju se s novim borcima-omladincima, koji su odlukom narodne vlasti mobilizirani, no koji s velikim oduševljenjem prihvaćaju časnu dužnost stupanja u NOV i POJ.

Što se tiče ustaške vlasti koja je djelovala prije kapitulacije Italije u Novom nije bilo nekih većih problema. Logornik, narednik oružničke postaje i još neki drugi, kad su osjetili da se koleba talijanska vojna sila, brzo su se snašli, tj. pobjegli na vrijeme, kako ne bi odgovarali za svoja nedjela pred narodnom vlasti. Na javnom suđenju u Novom ono malo uhapšenih sitnih doušnika i političkih konfidenata osuđeno je i dobilo zasluženu kaznu. Treba napomenuti da je i to bio svojevrstan doživljaj, kad je narod javno u zgradi bivše domaćičke škole u Novom aplaudirao narodnom sudu u donošenju presuda izdajnicima svoga naroda. Bile su izrečene dvije smrtne kazne i više vremenskhi kazni zatvorom.

Oduševljenju naroda nije bilo kraja. Politička aktivnost bila je na zavidnoj visini. Nije bilo zadataka niti problema u ondašnjim mogućnostima, koji se nije mogao riješiti. Radilo se, kako se to znalo reći, po partizanski, sasvim dobrovoljno. Novac uopće nije postojao niti je itko pitao da li će neki rad biti plaćen. Omladinci su otišli u NOV, pa je prema tome čitav teret aktivnosti ostao na omladinkama i mlađim ženama. Čistile su se prostorije, gdje će boraviti vojska. Omladinke su preuzimale od boraca robu na pranje. Jedno vrijeme je u Novom bila i partizanska bolnica u hotelu »Lišanj«. U bolnici su novljanske omladinke pomagale kao bolničarke.

Omladina je na svim slobodnim zidovima po gradu ispisala borbene parole u kojima se veličala NOB, NOV i POJ, KPJ i drug Tito. Mnogo je omladinaca u toku raznih akcija primljeno u SKOJ. Pošto je Novi bio kotarsko sjedište u njemu su djelovali Kotarski komitet KPJ, Kotarski komitet SKOJ-a, Kotarski odbor USAOJ-a i Kotarski odbor AFŽ-a. Prišlo se učvršćivanju tadašnjih općinskih, mjesnih i seoskih rukovodstava spomenutih organizacija. Održavali su se masovni sastanci svih društveno-političkih organizacija u Novom. Na svim sastancima se na prvom mjestu objašnjavala politička situacija u svijetu i stanje na frontovima saveznika i u našoj zemlji. Na svakom sastanku omladina bi stvorila takvo radosno i mobilizacijsko raspoloženje da se obavezno zaigralo partizansko kolo. U kolu su se pjevale borbene partizanske pjesme za kolo. U njima su se opjevavali događaji na frontovima, isticali pojedini junaci i borci, a posebno drug Tito i KPJ.

Narod Novog 19. listopada 1943. godine doživljava strašan događaj. Iznad Novog su se pojavili avioni tzv. »štuke«. Šest takvih aviona bacilo je na grad preko tridesetak većih i sedamdesetak manjih bombi. Mnoge kuće bile su do temelja porušene, a dosta ih je bilo oštećenih. Polupana su sva stakla u blizini gdje su padale bombe. Bilo je šest mrtvih i nekoliko ranjenih. Od bombardiranja poginuli su kraj kuće Pauline Dobrić u Ulici T. Strizića: Jelka Kabalin Petrova zvana Limarica i njezin 6-godišnji sin Vinko, te Katarina Kalafatić iz Bribira i Marija Smolčić rođ. Sokolić Filipova u svojoj kući u podjelu Pod Barana. Od avionskog mitraljiranja u predjelu Jurkova poginuli su Doroteja Baran Jerkova i Elvira Bugarin Vickova.

Sva omladina bila je organizirana u USAOJ, a SKOJ se znatno proširio, tj. u njihove redove prmiljeno je mnogo novih članova. KPJ kao rukovodeća snaga NOP-a i naše kotarsko rukovodstvo i u ovim teškim ratnim prilikama mislilo je na kadrovsko jačanje i idejno-političko osposobljavanje omladine, tj. SKOJ-a. U Bribiru je organiziran trotjedni politički kurs SKOJ-a. Iz Novog su kurs polazili skojevci: Milica Mažuranić, Vena Peričić, Anton Ježić, Vlade Deranja i Liduška Šikić kao nastavnik tečaja. (Vidi sliku u knjizi autora Petra Frkovića »Narodni heroj Anka Pađen«, str. 57.)

U prosincu 1943. i siječnju 1944. godine u dva navrata njemačka vojska prodire do Novog. No, u oba slučaja se i povlači iz Novog. Organi NOO-a i političkih organizacija pred naletom neprijatelja povukli su se u planinsko područje i šumu. Po odlasku neprijatelja, opet se vraćaju u Novi i nastavljaju svoje djelovanje. No međutim, neprijatelj se nije mirio s time da partizani drže pod svojom kontrolom priobalska mjesta Novi i Senj. Zato dolazi do ponovnog prodora njemačke vojske u kombinaciji s vojskom, tzv. legionarima 392. divizije.

U veljači 1944. godine Novi se ponovo našao okupiran od strane Nijemaca i legionara. Neprijatelj nije imao dovoljno snage da postavi vojne baze, osim u Novom, Senju i Crikvenici. Sve područje izvan ovih gradova bilo je de facto tzv. oslobođeni teritorij. Saobraćaj se obavljao više morem nego kopnom, jer je za kretanje cestom bilo potrebno veliko osiguranje od mogućnosti napada jedinica NOV, koje su kontrolirale i branile veliki dio oslobođenog teritorija Like, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara.

Neprijateljska vojska u jačini nekoliko stotina vojnika nastoji Novi pretvoriti u svoj jaki vojni garnizon. Ponovo se Novi opliće u bodljikavu žicu, jer je onu talijansku žicu narod poslije kapitulacije fašističke Italije svu srušio. Grade se novi bunkeri oko grada i postavljaju jake njemačko-legionarske straže. Nijemci izvan žice postavljaju nagazne mine, tako da postoji velika opasnost približiti se žici s vanjske strane. Opet su potrebne propusnice za izlazak u novljansko polje i izvan grada. Ponovno se uspostavlja ustaška civilna vlast. Formirana je oružnička postaja, a na čelo kotara, tj. sada samo mjesta Novog došao je ustaški logornik. Ustaška vlast izdaje nove legitimacije i propusnice. Na izlaznim blokovima su oružnici i legionari. Sve je to pod kontrolom njemačke vojne komande i policije. Neprijatelj povremeno iz Novog u manjim vojnim jedinicama od 15—20 ljudi, tzv. trupovima upada na oslobođeni teritorij i nanosi podmukle udarce pozadinskim partizanskim ustanovama i društveno-političkim organizacijama. Za takve pohode koristili su legionare-dobrovoljce. Neko vrijeme je u Novom u sastavu njemačkih snaga bila i jedinica Čerkeza. To su bili ruski zarobljenici koji su pristali da služe neprijatelju.

Snabdijevanje naroda živežnim namirnicama bilo je vrlo otežano. Zalihe hrane su bile iscrpljene i došlo je, kako to narod kaže, gladno proljeće. Ustaške vlasti su pokušale s manjim količinama hrane putem tzv. aprovizacije uspostaviti određeni kontekt s narodom, no sve to nije imalo nikakvog uspjeha. Narod je bio nepokolebljivo vezan uz NOP i NOB. Kuhanjem morske vode dobivala se sol, što je bio težak i mukotrpan posao. Sol i roba bili su osnovno sredstvo za nabavku hrane. Brodom se najprije išlo u Senj, a onda u sastavu njemačke vojne kolone u kamionima putovalo se preko Male Kapele do Karlovca, pa onda za Zagreb i Slavoniju, u potragu za hranom.

U ovako teškim uvjetima ponovne okupacije uspostavljali su se nanovo ilegalni uvjeti rada za NOB-u. Sve stare veze bile su prekinute. Trebalo je uspostaviti nove, tj. naći načina da se uspostavi veza s političkim rukovodstvom u šumi. U Novi pomoću tuđe propusnice dolaze u dva navrata Andrina Stanić i Đurđa Antonić, članovi Kotarskog komiteta SKOJ-a. Uspostavljaju vezu s Antonom Ježićem Jonom i Micom Ježić, udatom Jovanović, Svetozarom Posavcem i Anđelom Umiljenović udatom Maričić. Dogovoreno je da se oživi rad SKOJ-a, odnosno da će na dva punkta dolaziti partizanska pošta, tj. preko Bribira, a koji put i preko Povila. Iz Bribira su redovito poštu prenosili teta Mare Ivošević i omladinka Slavica Stanić, koja je neko vrijeme i živjela u Novom, no pošto je imala propusnicu mogla je svakog dana odlaziti kući u Staniće radi obrađivanja zemlje.

Među partizanskom poštom bilo je mnogo pisama koja su borci slali svojim kućama, tj. svojim obiteljima, i to s punim adresama. Trebalo je naći načina da se to vrlo diskretno uruči njihovim roditeljima. U pošti je bilo partizanske štampe i novina koje je također trebalo podijeliti. Jedan

od važnih zadataka bio je i podjela partizanskih letaka neprijateljskim vojnicima. Naime, u tom letku bila je objavljena amnestija za sve neprijateljske vojnike koji se nisu krvavo ogriješili o interese naroda, odnosno posredstvom ovog letka oni su mogli prići svakoj jedinici NOB-a.

Na skojevskom sastanku članovi su primali letke sa zadatkom da ih vrlo diskretno bacaju u neposrednu blizinu legoinara kako bi oni to mogli zapaziti i pročitati. Na takvom zadatku stradala je članica SKOJ-a Mica Mažuranić. Vojnik kojem je ona dala ovaj letak bio je od strane Gestapoa otkriven. Taj vojnik ju je i prijavio. Uhapšena je i odvedena u jasenovački logor, gdje je nestala 1945. godine. Akcija s lecima imala je uspjeha. Jednom je otišlo dvanaest, a drugi put šest legionara sa straže sa svojim punim naoružanjem u partizane.

Ilegalni rad je bio vrlo složen i delikatan, jer su mnoge omladinke, kao npr. Anica, Milica i Vena, već od ranije bile kompromitirane zbog svojih veza s partizanima. Čak su Milica, Vena i Mica Piškulić-Dračić bile pozvane kod ustaških vlasti, gdje im je saopćeno da su poznate kao organizirane omladinke, i da kao takve moraju prekinuti s takvim radom, jer će u protivnom stradati, odnosno biti uhapšene i odvedene u koncentracioni logor. Zapravo bile su u kućnom pritvoru, ali su i dalje strogo povjerljivo surađivale na zadacima za NOP. Pravo je čudo kako je Gestapo ostavio na miru ostale skojevce koji su bili na skojevskom kursu u Bribiru. Na zadacima SKOJ-a i USAOJ-a pod novim ilegalnim uvjetima radili su: Anton Ježić, Sveto Posavac, Mica Ježić udata Jovanović, Anđela Umiljenović udata Maričić, Mica Kućan, Anica Zoričić udata Krišković, Danica Kovač udata Mudrovčić, Mica Anić udata Šeparović, Mica Vrbeta, Blaženka Dundović, Ružica Krišković udata Anić, Ružica Sokolić udata Sokolić, Darko Kargačin i drugi, kojima se neposredno obraćalo.

U ljetu 1944. godine jedan tragičan događaj pogodio je nekoliko obitelji. Od eksplozije nagazne mine stradale su četiri mlade djevojke: omladinke Ivanka Maričić, Helena Mažuranić, Alica Radetić i Elvira Smolčić. Naime, one su na kupanju htjele izbjeći susret s vojnicima, pa su išle na kupanje izvan bloka na sadašnjoj Bribirskoj obali. Nisu se dovoljno odmakle od žice, pa su nehotice aktivirale jednu nagaznu minu. To je bio najbolji dokaz koliko je bilo opasno približavanje žici s izvanjske strane.

Još jednu zapaženu akciju izvela je skojevska organizacija Novog ujesen 1944. godine. Nijemci su na groblju počeli uređivati grobove svojih vojnika, koji su tu bili zakopani. Izradili su od betona veliki spomenik u obliku ordena željeznog križa, a unutar njega istakli su poznati nacistički kukasti križ. Te su pripreme radili uoči vjerskog praznika Svi sveti, kada su to trebali i proslaviti. Omladinci su doznali za tu njihovu namjeru. Želja im je bila da im se barem na neki način to veselje uskrati. U groblju je bilo zakopano i nekoliko palih boraca koji su poginuli u borbama poslije kapitulacije Italije. Bilo je dogovoreno s omladinkama da uredno očiste sve partizanske grobove. Jedna grupa dobila je zadatak da oplete vijenac koji je prebačen u kuću Danice Kovač. Anton Ježić Jona izradio je veliku tablicu s natpisom: »OVDJE POČIVAJU BORCI NOV I POJ-a — SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!« Vijenac su do groblja nosili: Mica Piškulić, Danica Kovač, Anton i Anđelko Ježić. Kod groblja neposredno prije redarstvenog sata drugarice

Mica i Danica su se vratile u pratnji rođaka Anđelka Ježića. Anton Ježić je preuzeo vijenac, postavio ga na središnji grob i namjestio vidno istaknutu parolu. Zatim je nestao iz groblja. Nijemci su sutradan to odmah zapazili. Skinuli su vijenac i parolu. Nakon desetak dana njihove istrage uhapsili su pravog krivca Antona Ježića. Nakon dvadesetak dana provedenih u zatvoru kod oružnika i gestapovaca on je noću uspio pobjeći iz zatvora.

Skojevska organizacija je inače slala redovite izvještaje o kretanju i jačini neprijateljske vojske u Novom.

Poslije Nove godine 1945. očekivala se svakog časa pobjedonosna ofenziva jedinica NOV za konačno oslobođenje naše zemlje. Očekujući ofenzivu NOV omladina je dobila zadatak da se izradi točan plan bunkera oko Novog i raspored postavljenih topova. Ti su planovi bili na vrijeme poslani. Oštra zima u veljači 1945. godine odgodila je ofenzivu za početak travnja 1945. godine. Pričalo se da je oslobođen Otočac, Vratnik i Senj. Neprijatelj je povlačio u pravcu Rijeke. Nijemci više nisu vjerovali ni ustašama ni legionarima. Nijemci su se bili utvrdili u staroj utvrdi Sv. Katarina u Rijeci. U Novi je bilo stiglo i oko 900 vojnika, sve samih Nijemaca. Ovi Nijemci su zauzeli položaje oko Novog. Privremeno su bili zauzeli dominantnu kotu Gradina kod Ledenica. Tri dana su trajale teške borbe. Poginulo je oko 14 boraca, koji su morali jurišati na kotu Gradina. Kada je pala kota Gradina nastala je neposredna borba za oslobođenje Novog. U nedjelju predvečer Nijemci su se počeli povlačiti. Negdje iza 23 sata odjeknula je Novim strašna detonacija. To su Nijemci bili digli u zrak kameni most na Rječini, odnosno na magistrali! Oko 1 sat poslije ponoći, u ponedjeljak 16. travnja 1945. godine stigli su prvi borci oslobodioci na novljansku Placu. Kada je svanulo jutro s njim je došla dugo očekivana sloboda. Narod je izašao na ulice i s cvijećem dostojanstveno dočekao svoje oslobodioce!

Veličanstvenu slobodu na kraju velike epopeje narodnooslobodilačkog rata (1941—1945) nisu dočekali mnogi Novljani, borci NOV i POJ, odnosno partizani, među kojima ima najviše omladine, kao i žrtava fašističkog terora. Njima u čast narod Novog Vinodolskog podiže 1941. godine na glavnom trgu usred grada (danas Trg palih boraca) SPOMENIK PALIM BORCIMA, a 1961. godine na Domu kulture SPOMEN-PLOČU sa sljedećim natpisom:

»Tu sopu naše mile sopile,
tu bura grmi otuda smo mi!

U NARODNOJ REVOLUCIJI 1941—1945. PALI SU ZA SLOBODU SVOJE DOMOVINE

Borci

	GODINE rođenja		smrti
1. Anica Butorac Antonova	*1928.*	—	1944.
2. Marijan Deranja Matijev	*1922.*	—	1944.
3. Josip Dobrić Matijev	*1922.*	—	1945.
4. Ing. Dragomir Ilija Dorčić Bogoslavov	1912.	—	1942.
5. Ljubomir Dorčić Bogoslavov	1903.	—	1945.

		GODINE rođenja		smrti
6.	Josip Fumić Ivanov	*1921.*	—	1945.
7.	Zdravko Gojković Lojzov	*1927.*	—	1943.
8.	Joško Jeraj Josipov	1901.	—	1945.
9.	Ivan Žanić Matijev — Pužić	1902.	—	1942.
10.	Andrija Kabalin Andrijev — Javor Šebe	*1920.*	—	1945.
11.	Fabijan Kabalin Leonardov — Javor Šebe	*1923.*	—	1944.
12.	Boško Kalanj Milanov	*1923.*	—	1944.
13.	Nikola Kargačin Frankov — Dunković	*1925.*	—	1944.
14.	Pavao Kosanović Venceslavov	*1925.*	—	1943.
15.	Andrija Krišković Matijev — Šimela	*1921.*	—	1943.
16.	Anton Krišković Slavkov — Ružić	*1925.*	—	1944.
17.	Dušan Krišković Frankov — Vranješa	*1926.*	—	1943.
18.	Franko Krišković Mihovilov — Zuglić	*1926.*	—	1945.
19.	Franko Krišković Antonov — Vranješa	1899.	—	1945.
20.	Radovan Krišković Petrov — Šimela	*1921.*	—	1943.
21.	Tihomil Krišković Stjepanov — Zuglić	1914.	—	1944.
22.	Veljko Krišković Mihovilov — Zuglić	*1924.*	—	1947.
23.	Miro Maričić Frankov — Livaković	*1917.*	—	1943.
24.	Slavko Maričić Aleksin — Livaković	1912.	—	1944.
25.	Ivan Mažuranić Vinkov — Janković	*1919.*	—	1945.
26.	Ivica Mažuranić Milutinov	*1923.*	—	1944.
27.	Josip Mažuranić Vinkov — Janković	1914.	—	1944.
28.	Josip Peričić Tomin — Vranješa	1901.	—	1944.
29.	Marija Mica Mažuranić Nikolina	*1924.*	—	1945.
30.	Eduard Dodo Mrzljak Maksov	*1927.*	—	1944.
31.	Josip Mrzljak Petrov — Klemento	*1924.*	—	1944.
32.	Nikola Mrzljak Bogoslavov — Merikan	*1921.*	—	1943.
33.	Zdravko Paladin Silvestrov — Škomerža	*1924.*	—	1943.
34.	Andrija Piškulić Stjepanov	*1925.*	—	1944.
35.	Vinko Piškulić Edvardov — Juraš	1906.	—	1943.
36.	Ivan Piškulić Stjepanov — Martin — Juraš	1909.	—	1944.
37.	Ivan Radetić Dušanov — Lulić	*1921.*	—	1944.
38.	Ivan Radetić Matijev — Vantov	*1923.*	—	1943.
39.	Josip Radetić Josipov — Kastavac	*1918.*	—	1944.
40.	Svetozar Radetić Ivanov — Malinar	*1925.*	—	1945.
41.	Željko Radetić Rokin	*1921.*	—	1944.
42.	Dragomir Mudrovčić Viskov — Pilčić	*1920.*	—	1944.
43.	Anton Sokolić Milanov — Kaštaldo	*1925.*	—	1943.
44.	Joso Sokolić Frankov — Švabo	*1925.*	—	1944.
45.	Njegovan Sokolić Nikolin — Vlašić	*1921.*	—	1945.
46.	Romano Sokolić Pavlov — Kaštaldo	1908.	—	1942.
47.	Tomo (Tami) Sokolić Matijev — Kaštaldo	*1924.*	—	1945.
48.	Zdravko Sokolić Anotnov — Jureško	*1921.*	—	1944.
49.	Dušan Šebalja Vencelov	*1925.*	—	1943.
50.	Branko Šubert Frankov	*1925.*	—	1944.
51.	Josip Turina Mirkov	*1925.*	—	1943.

		GODINE rođenja		smrti
52.	Ing. Slaviša Vajner Čiča — Romanijski Dušanov	1903.	—	1942.
53.	Josip Zoričić Gašparov — Muhoid	1908.	—	1945.
54.	Leonard Berto Žuvić Martinov	1912.	—	1945.
55.	Ignac (Naco) Žvanović Eduardov	*1923.*	—	1945.
56.	Tihomir Zoričić — Ćale Viskov — Muhoid	1914.	—	1944.

Žrtve fašizma

		GODINE rođenja		smrti
1.	Doroteja — Dora Baran Jerkova	1915.	—	1943.
2.	Petar Baran Rokin	1904.	—	1945.
3.	Elvira Bugarin Vickova	*1930.*	—	1943.
4.	Rudolf — Rudan Deranja Rudolfov	1914.	—	1943.
5.	Bogoslav Kabalin Andrijev — Javor Šebe	*1918.*	—	1945.
6.	David Bogoslav Mažuranić Ivanov	1896.	—	1941.
7.	Jelka Kabalin r. Piškulić Josipova — Limarica	1915.	—	1943.
8.	Vinko Kabalin Petrov — Linardić	1937.	—	1943.
9.	Ivan Maričić Ivanova — Livakovica	*1930.*	—	1944.
10.	Stjepan Maričić Ivanov — Parunić	1878.	—	1943.
11.	Helena Mažuranić Vencelova	*1932.*	—	1944.
12.	Paulina Mrzljak r. Peričić Tomina	1909.	—	1944.
13.	Milan Piškulić Rafaelov — Bile	1902.	—	1943.
14.	Alica Radetić Tomina	*1930.*	—	1944.
15.	Anica Rupčić Ivanova — Mačkova	1935.	—	1944.
16.	Ivan Ježić Albertov iz Malenice	1893.	—	1945.
17.	Marija Smolčić r. Sokolić Antonova	1908.	—	1943.
18.	Elvira Smolčić Filipova	*1930.*	—	1944.
19.	Josip Sokolić Bogoslavov	1908.	—	1943.
20.	Anton Zoričić Antonov	1907.	—	1945.
21.	Ivan Krišković Pavlov — Perina	1913.	—	1943.
22.	Drago Tomičić Miladinov	*1922.*	—	1945.

OVU SPOMEN-PLOČU SVOJIM HRABRIM SINOVIMA I KĆERIMA PODIŽE SAVEZ BORACA NOR-a NOVI VINODOLSKI I ISELJENICI NEW ZELANDA 29. XI. 1961. GODINE POVODOM DVADESETGODIŠNJICE NARODNOG USTANKA.«

Objašnjenje:

U kategoriju palih boraca uvršteni su svi oni koji su poginuli u NOV i POJ, ili su bili pripadnici partizanskih pozadinskih organa, strijeljani, odvedeni u logore i tamo nestali. Žrtve fašističkog terora su svi oni koji nisu bili u naprijed spomenutim formacijama narodnooslobodilačke borbe, ali su stradali od fašističkog terora, bombardiranja, eksplozija mina i drugih razloga. Svi potcrtani u spisku (godina rođenja tiskana kurzivom) pripadnici su omladinskog pokreta Jugoslavije: USAOJ-a (Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije) ili SKOJ-a (Savez komunističke omladine Jugoslavije). To su bile generacije omladine iz godišta 1917—1931, koji su stasali kao omladina u razdoblqu 1941—1945, a prema Statutu omladinskog pokreta imali su navršenih 14 do 27 godina života.

Svi ovi podaci nedvojbeno ukazuju na činjenicu da je Novi Vinodolski, unatoč tome što je od 1941. do 1945. godine (osim razdoblja jeseni 1943. i početkom 1944. godine, kada je bio oslobođen poslije kapitulacije fašističke Italije) bio veliki neprijateljski garnizon u kojem su bil teški uvjeti za ilegalni rad NOP-a (Novi je tada imao manje od dvije tisuće stanovnika), dao veliki broj partizanskih boraca, sudionika i simpatizera NOP-a, od kojih je svoje živote dalo sedamdeset i osam ljudi, od toga pedeset i šest boraca narodnooslobodilačkog rata i dvadeset i dvije žrtve fašističkog terora odnosno od čega je bilo preko šezdeset posto omladinaca, što je evidentan i najbolji dokaz kako je stari i slobodarski Novi Vinodolski bio pouzdano i značajno žarište narodnog ustanka u Vinodolu i Hrvatskom primorju u borbi za slobodu što je izvojevana pod rukovodstvom naše slavne Komunističke partije Jugoslavije i genijalnog stratega naše narodne revolucije druga Tita.

Ovaj pregled najbitnijih aktivnosti omladinskog pokreta u Novom Vinodolskom (USAOJ-a i SKOJ-a) napisao je Anton Ježić Jona na temelju svojih sjećanja, koristeći pritom svjedočanstva novljanskih skojevaca, kao i druge podatke što su mu bili na raspolaganju iz arhiva SUBNOR-a Novi, Naravno da u ovom napisu, bilo zbog ograničenosti prostora bilo zbog nepotpune dokumentacije o svim akcijama omladinske i skojevske organizacije u Novom, odnosno o svim sudionicima u njima, moguće je da je nehotice izostalo niz dragocjenih činjenica o svim omladinskim i skojevskim aktivnostima, kao i da je, ponavljamo, nehotice izostavljen poneki sudionik u njima, koji itekako zaslužuje da bude naveden ili apostrofiran. Svaka kasnija informacija, bilo dopuna ili ispravka, pa i kritika interpretacija o određenim zbivanjima ili stanovitih zaključaka o njima bit će zacijelo korisna i dobrodošla, na čemu autor ovog napisa svim takvim drugovima iskazuje unaprijed svoju najdublju zahvalnost.